

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Op en in het web: Hoe de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken kan worden verbeterd

van Opijnen, M.

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Opijnen, M. (2014). Op en in het web: Hoe de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken kan worden verbeterd

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

HOOFDSTUK 1

Inleiding

1.1 Onderzoeksdoelstelling

Van de drie klassieke staatsmachten – wetgeving, bestuur en rechtspraak¹ – treedt de rechterlijke macht het minst in de openbaarheid. Wetgever en bestuur nemen regelstellende, handhavende en uitvoerende initiatieven die bekendheid vereisen teneinde effectief te kunnen zijn. De rechter daarentegen heeft een meer lijdelijke rol: hij spreekt slechts wanneer en indien hem een zaak ter beslissing is voorgelegd. En niettegenstaande de rol die de rechter binnen de trias politica speelt, richt hij zich in zijn uitspraak primair tot de partijen in het hem voorgelegde conflict. Rechterlijke uitspraken zijn echter niet alleen van belang voor de betrokken partijen, maar ook voor de samenleving als geheel. De mogelijkheid voor niet-direct betrokkenen om van rechterlijke uitspraken kennis te nemen heeft twee functies.²

Ten eerste is er de legitimatiefunctie. In een democratische rechtsstaat moeten de staatsmachten elkaar kunnen controleren, en moeten zij alle drie door de samenleving op hun functioneren kunnen worden aangesproken en beoordeeld. Omdat de rechter alleen spreekt door beslissingen in individuele zaken, moeten die uitspraken in beginsel openbaar zijn: het is een garantie tegen geheime vonnissen, partijdigheid en klassenjustitie.

De tweede functie heeft betrekking op rechtsvorming. In sommige zaken is de rol van de rechter beperkt tot strikte regeltoepassing; Montesquieu gebruikte hiervoor de term *'la bouche de la loi'*, Wiarda³ spreekt over 'heteronome rechtsvinding'. In zaken waarin de tekst van de wet tekort schiet om een zaak eenduidig te beslissen, heeft de rechter een meer autonome functie: hij interpreteert open normen, toetst bestuurshandelingen aan algemene rechtsbeginselen of laat veranderende maatschappelijke opvattingen doorklinken in de beoordelingsmarge die de wetgever hem heeft gegeven. Door deze rechtsscheppende functie vormen rechterlijke uitspraken een zelfstandige rechtsbron, waarvan kennisneming noodzakelijk is:

Immers, iedereen en zeker de jurist wordt geacht niet alleen de wet, maar het recht te kennen [cursivering origineel].⁴

De legitimatiefunctie is, als principiële openbaarheid van de rechterlijke uitspraak, vastgelegd in onder meer art. 121 Grondwet (Gw)⁵ en art. 6 Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden (EVRM).⁶ De rechtsvormingsfunctie daarentegen is niet expliciet in de wet verankerd, maar heeft in de praktijk gestalte gekregen.⁷ De publicatie van belangwekkende uitspraken lag tot het einde van de vorige eeuw in handen van commerciële uitgevers. Redacties van jurisprudentieperiodieken verzamelden met behulp van een correspondentennetwerk binnen en buiten de rechterlijke macht interessante

1 [de Montesquieu 1748].

2 Vgl. o.m. [Werkgroep Moltmaker 1994, par. 4.1.1], [Kramer 1976] en [Zwalve en Jansen 2013].

3 [Wiarda 1988].

4 [Hondius 1973, p. 746].

5 BWBR0001840. Zie over de betekenis van deze code § 1.3.

6 BWBV0001000.

7 Vgl. [Kottenhagen 1986].

uitspraken, en publiceerden een selectie hiervan in tijdschriften die in abonnementsvorm beschikbaar waren voor onderwijs en juridische praktijk. Voor de gewone burger waren dergelijke abonnementen onbetaalbaar, terwijl voor de rechterlijke macht grootschalige verspreiding van maatschappelijk relevante jurisprudentie geen urgentie had, mede met het oog op de daaraan verbonden financiële en organisatorische obstakels. De pers speelde een belangrijke rol als intermediair; de rechtbankverslaggever woonde nieuwswaardige zaken bij en deed daarvan, in gepopulariseerde vorm, verslag in geschreven of gesproken media.

Informatie- en communicatietechnologie (ICT), in het bijzonder de opkomst van internet, heeft geen maatschappelijke sector onberoerd gelaten; ook de rechtspraak heeft zich aan deze ontwikkelingen kunnen noch willen onttrekken. Technisch en financieel zijn er opeens nauwelijks belemmeringen meer om belangwekkende uitspraken direct, zonder tussenkomst van uitgevers of publieke media, ter kennis te brengen van wetenschappers, praktijkjuristen en geïnteresseerde burgers.

Deze schijnbaar onbegrensdde mogelijkheden roepen echter tal van vragen op. Om er enkele te noemen: betekent het feit dat uitspraken op grote schaal kunnen worden gepubliceerd dat daartoe nu ook een verplichting bestaat? En zo niet, hoeveel en welke uitspraken moeten dan wel worden gepubliceerd? In hoeverre moeten uitspraken worden geanonimiseerd? Volstaat het om uitspraken met minimale ontsluitingskenmerken te publiceren, of moeten uitgebreide zoekmogelijkheden worden aangeboden? En hoe voorkom je dat gebruikers hun weg niet meer kunnen vinden in een databank met honderdduizenden uitspraken?

Door het onderzoeken van dergelijke vraagstukken beoogt deze studie een bijdrage te leveren aan het optimaliseren van de publicatie van rechterlijke uitspraken op internet: het 'web' waaraan het voorzetsel 'op' in de titel van dit boek refereert. Alhoewel vrijwel alle aspecten hiervan aan de orde komen, ligt de nadruk op het verhelderen van het juridisch kader, het optimaliseren van de eenduidige identificatie van uitspraken, het inzichtelijk maken van de juridische context van gepubliceerde beslissingen, alsmede het ontwikkelen van een maat waarmee het zaaksoverstijgend belang van een rechterlijke uitspraak kan worden uitgedrukt. Laatstgenoemde onderwerpen hebben een nauwe relatie met het semantisch web: het 'web' waaraan het voorzetsel 'in' in de titel refereert.

1.2 Onderzoeksvragen en opzet van het boek

De publicatie van rechtspraak op internet heeft tal van aspecten. We beginnen in hoofdstuk 2 met het juridisch kader voor de openbaarheid en publicatie van rechterlijke uitspraken. Na definiëring van een begrippenapparaat onderzoeken we allereerst het openbaarheidsvraagstuk vanuit de klassieke legitimatiefunctie. Vervolgens bespreken we de beschikbaarstelling van uitspraken aan derden. De eerste hoofdvraag daarbij luidt: bestaat er een juridische verplichting tot het publiceren van uitspraken, en zo ja, betreft dit alle uitspraken of een selectie? Het tweede hoofdthema betreft de eisen waaraan publicatie moet voldoen: in

hoeverre moeten uitspraken worden geanonimiseerd en welke eisen kunnen worden gesteld aan allerlei toegankelijkheidsaspecten, zoals presentatie en doorzoekbaarheid?

De tweede onderzoeksvraag, te behandelen in hoofdstuk 3, betreft de mate waarin in Nederland aan het in hoofdstuk 2 geschetste juridisch kader wordt voldaan. Daarbij komt de (voor)geschiedenis van Rechtspraak.nl aan de orde, en zullen we beleidsdoelstellingen en -uitvoering toetsen, zowel met betrekking tot kwantitatieve als kwalitatieve aspecten. Ook de interne jurisprudentievoorziening van de rechterlijke macht komt in dit hoofdstuk uitgebreid ter sprake. Het publiceren van uitspraken door commerciële uitgevers is in deze studie geen zelfstandig voorwerp van onderzoek, al komen de activiteiten van de uitgevers wel regelmatig ter sprake.⁸

In de hoofdstukken 4 tot en met 7 maken we een selectie uit de diverse elementen die een rol spelen bij de toegankelijkheid van rechterlijke uitspraken in omvangrijke databanken. Het eerste element betreft de unieke en persistente nummering. Alhoewel het probleem dat één uitspraak met verschillende nummers geciteerd kan worden reeds bestond voordat internet zijn intrede deed, is dit probleem door de massale publicatie wel urgenter geworden. De onderzoeksvraag hier luidt: wat is de beste manier om uitspraken van een unieke identifier te voorzien, en hoe kunnen ze het beste worden geciteerd? Daartoe beschrijven we in hoofdstuk 4 de theoretische grondslagen van de identificatie van rechterlijke uitspraken, en formuleren we een kader waaraan een goede systematiek zou moeten voldoen. Vervolgens toetsen we verschillende Nederlandse nummeringssystemen aan dit beschreven kader, onderzoeken we de huidige citatiepraktijk en werpen we een blik over de grens. Speciale aandacht is er voor de *European Case Law Identifier* (ECLI).

Het tweede toegankelijkheidselement waarop we onze aandacht richten, is het spanningsveld rond de snelgroeiende omvang van jurisprudentiedatabanken. Welke uitspraken moeten worden geselecteerd om een goed beeld te geven van de rechtsvorming, en welke uitspraken kunnen worden weggelaten om te voorkomen dat gebruikers door de bomen het bos niet meer zien? In hoofdstuk 5 bespreken we dit selectievraagstuk, waarbij we zullen constateren dat dit steeds meer transformeert in een zoekmachine- of relevantievraagstuk: 'te veel' is inmiddels een minstens even groot probleem als 'te weinig'.

Het kunnen beschouwen van een rechterlijke uitspraak in context wordt mede daarom steeds belangrijker. Onze onderzoeksvraag is: hoe kunnen we deze context met behulp van de computer expliciteren? Bij de bespreking van deze problematiek in hoofdstuk 6 richten we ons in het bijzonder op de extractie van jurisprudentieverwijzingen in rechtswetenschappelijke literatuur en rechtspraak. Met deze informatie kunnen bijvoorbeeld citatie-indexen worden samengesteld. Ook ontwikkelen we hier een methode voor het geautomatiseerd herkennen van wetsverwijzingen, zodat uitspraken over een bepaald wetsartikel sneller kunnen worden verzameld.

8 Zie over de jurisprudentiepublicatie door uitgevers o.m. [Voskuil, de Jong en van Essen-Kruseman 1976-1980], [van Arkel 1994] en [Zwalve en Jansen 2013].

Dergelijke contextuele informatie heeft zelfstandige waarde – het is een belangrijke bouwsteen voor het juridisch semantisch web – maar kan ook als grondstof worden gebruikt voor de ontwikkeling van een model waarmee uitspraken in een databank kunnen worden geclassificeerd naar juridische relevantie. Met behulp van een dergelijk model zou een gebruiker zijn zoekvraag bijvoorbeeld kunnen beperken tot het kleine segment met grote jurisprudentiële waarde, of er juist voor kunnen kiezen om te zoeken in een grote verzameling met meer feitelijke oordelen. In hoofdstuk 7 is de onderzoeksvraag hoe zo'n *Model for Automated Rating of Case law* (MARC) eruit zou kunnen zien. We maken daarbij gebruik van een omvangrijke onderzoeksdatabase, waaruit onder meer het oordeel van de 'juridische crowd' valt te distilleren.

In hoofdstuk 8 ten slotte vatten we de bevindingen met betrekking tot alle onderzoeksvragen samen, en bespreken we deze in het licht van de onderzoeksdoelstelling die we in de vorige paragraaf hebben geformuleerd. Bovendien staan we stil bij het nut dat onderzoek zoals het onderhavige zou kunnen hebben voor rechtswetenschap en juridische praktijk.

1.3 Een leidraad bij het lezen

Het in dit boek beschreven onderzoek heeft een multidisciplinair karakter; maar ieder hoofdstuk heeft zijn eigen oriëntatie. Hoofdstuk 2 is juridisch dogmatisch van aard, terwijl hoofdstuk 3, waarin we de internetpublicatie van uitspraken in Nederland bespreken, een bestuurswetenschappelijk karakter heeft. Het relatief korte hoofdstuk 4 beschrijft een documentair-bibliografisch onderzoek naar de identificatie en citatie van uitspraken. Hoofdstuk 5, over selectie en relevantie, gaat over vraagstukken van informatiemanagement en *information retrieval*. Hoofdstuk 6, waarin we beschrijven hoe verwijzingen naar jurisprudentie en regelgeving geautomatiseerd uit ongestructureerde juridische teksten kunnen worden geëxtraheerd, is vooral technisch van aard. Hoofdstuk 7, waarin de MARC-indicator wordt ontwikkeld, is vooral georiënteerd op statistiek. Met het oog op selectieve lezers zijn hoofdstukken en paragrafen van in- en uitleidingen voorzien, en wordt in de tekst regelmatig voor- en achteruit verwezen.

Het schrijven van dit boek besloeg een periode van vijf jaar. In die tijd is veel gebeurd, en dat heeft zijn weerslag gehad op de inhoud. Terwijl ECLI in het kader van deze studie als ideaaltypische uitsprakenidentificer werd ontwikkeld, konden we niet bevroeden dat deze bij afronding van het boek reeds in diverse landen zou zijn ingevoerd. De gegevens voor de onderzoeksdatabase hebben we verzameld toen de ECLI nog niet bestond. Voor de uitkomsten van het onderzoek in de hoofdstukken 6 en 7 is dit evenwel niet relevant.

Ontwikkelingen in regelgeving, jurisprudentie en beleid zijn – tot en met augustus 2013 – zo actueel mogelijk gehouden, maar dat geldt niet voor kwantitatieve gegevens: we hebben afgezien van een (vaak zeer arbeidsintensieve) actualisering indien daarvan geen fundamentele wijziging verwacht kon worden van de erop gebaseerde conclusies. Natuurlijk is steeds vermeld welke data in een concreet geval zijn gebruikt.

Het regelmatig gebruik in dit boek van de begrippen ‘rechtspraak’, ‘uitspraak’ en ‘jurisprudentie’ vraagt om enige toelichting vooraf. De laatstgenoemde term wordt dikwijls gebezigd in de betekenis: ‘*Rechtsopvatting van de rechterlijke macht zoals die blijkt uit genomen beslissingen*’ (Van Dale), en heeft daarmee een engere betekenis dan ‘(rechterlijke) uitspraken’, waarmee de volledige verzameling van rechterlijke beslissingen wordt aangeduid. ‘Rechtspraak’ kan beide betekenissen hebben. In deze studie houden we ons aan deze conventie. De term ‘uitspraak’ gebruiken we voor iedere rechterlijke beslissing, tenzij uit de context blijkt dat het woord in meer beperkte zin of in een andere betekenis moet worden opgevat.⁹ Het woord ‘rechtspraak’ maakt bovendien steeds meer opgang als synoniem voor ‘*zij die rechtspreken*’ (Van Dale). Ook wij hanteren het woord mede in die betekenis. Wanneer niet zozeer de verzameling rechtsprekende individuen als wel hun organisatorisch verband wordt bedoeld, gebruiken we ook de termen ‘rechterlijke organisatie’ en ‘rechterlijke macht’ als synoniemen.¹⁰ Het woord ‘Rechtspraak’ – met een hoofdletter¹¹ – wordt vooral gebezigd in relatie tot dat deel van de rechterlijke organisatie dat onder de Raad voor de rechtspraak valt.

Correcte – dat wil zeggen unieke, persistente en betekenisvolle – identificatie en citatie van juridische bronnen is één van de thema’s die in dit boek wordt behandeld. In beginsel worden de daarvoor gebruikelijke conventies gevolgd, zoals onder meer verwoord in de Leidraad voor juridische auteurs (hierna ook ‘de Leidraad’),¹² op enkele punten wijken we daar echter vanaf. In het bijzonder zij gewezen op de volgende conventies.

- Bij regelingen die zijn opgenomen in het Basiswettenbestand (BWB) is bij eerste citatie de ‘Basiswettenbestand-identificatie’ (BWB-ID) in een voetnoot vermeld. Voor gangbare regelingen lijkt dit overbodig, maar het verlangen naar consistentie heeft hier de doorslag gegeven.¹³ Tenzij noodzakelijk zijn publicatienummers uit Staatsblad, Staatscourant of Tractatenblad achterwege gelaten.¹⁴
- Indien een regeling niet in het BWB is opgenomen, is zo mogelijk een andersoortige identificatie opgenomen, bijvoorbeeld die van de Centrale

9 Over de ambiguïteit van dit begrip, *vide infra*: §§ 2.2.2.2, 2.2.2.4 en 2.2.2.5.

10 Al behoren volgens art. 2 Wet op de Rechterlijke Organisatie (Wet RO) (BWBR0001830) alleen de rechtbanken, de gerechtshoven en de Hoge Raad tot de rechterlijke macht.

11 Vgl. [Mak 2008].

12 [Schuijt, Konijnenbelt, van Klinken et al. 2010]. Met de versie die gepland stond voor september 2013 kon geen rekening meer worden gehouden.

13 De wet kan snel worden gevonden door de BWB-ID in de adresbalk van een internetbrowser direct achter <wetten.overheid.nl> te plakken: <wetten.overheid.nl/BWBR0001840> brengt direct de Grondwet in beeld. Daarnaast is er een apart zoekveld voor de BWB-ID op het tabblad ‘uitgebreid zoeken’ (d.d. 03-03-2013).

14 Een dergelijke noodzaak is er niet alleen voor regelingen die hun geldigheid verloren hebben vóór het ontstaan van het BWB (01-05-2002), maar ook wijzigingswetten van na 01-05-2002 die – bij ontstentenis van eigenstandige bepalingen – niet in het BWB zijn opgenomen. Een voorbeeld is te vinden in noot 161. Meer uitgebreid: *infra*: § 4.7.1.

Voorziening Decentrale Regelgeving (CVDR)¹⁵ of het in EUR-Lex gebruikte 'CELEX-nummer'.¹⁶

- Alle documenten van de Europese Unie (EU)¹⁷ worden in beginsel aangehaald zoals voorgeschreven door de Leidraad, maar een eventueel Publicatiebladnummer of COM-nummer is ingeruild voor het CELEX-nummer, voor zover het betreffende document zich tenminste in EUR-Lex bevindt. Dit geldt niet voor teksten die eveneens in het BWB zijn opgenomen (in welk geval uitsluitend de BWB-ID wordt vermeld) en voor de jurisprudentie van het Hof van Justitie van de EU (HvJ EU).¹⁸ Europese documenten die niet in EUR-Lex zijn opgenomen worden op andere manier geïdentificeerd, bijvoorbeeld door middel van een adres in het documentenregister van de Raad.¹⁹
- Verdragen en andere internationale documenten worden zo mogelijk met BWB-ID of CELEX-nummer aangehaald. Indien ze niet in BWB of EUR-Lex zijn opgenomen, worden andere identifiers gebruikt. Nederlandse opschriften voor dergelijke instrumenten worden alleen gebruikt indien deze – bijvoorbeeld door opname in het BWB – een officieel karakter hebben.
- Rechterlijke uitspraken worden in beginsel met (uitsluitend) een ECLI aangehaald. Uitspraken zonder ECLI worden geciteerd conform de Leidraad.
- Parlementaire documenten worden aangehaald als voorgeschreven in de Leidraad; indien het bijlagen bij Kamerstukken of Handelingen betreft is daaraan de identifier toegevoegd die op de internetsite van de officiële bekendmakingen wordt gehanteerd.²⁰
- Bij van internet betrokken informatie is niet alleen het adres, maar, indien *Uniform Resource Locator* (URL) mogelijk niet persistent is, ook de datum van raadpleging vermeld. Webadressen zijn tussen '< >' geplaatst; de protocolaanwijzing is daarbij weggelaten, tenzij het geen http-adres betreft.
- Bij verwijzingen naar in Bijlage 21 opgenomen literatuur zijn auteur en jaartal in een voetnoot tussen '[']' geplaatst.

15 *Vide infra*: § 4.7.2.

16 'CELEX' staat voor 'Communitatis Europae Lex'. *Vide infra*: § 4.4.7. Op de website <eur-lex.europa.eu> kan dit CELEX-nummer worden gebruikt om het document op te zoeken.

17 Tenzij anders vermeld worden met 'EU' ook steeds alle rechtsvoorgangers bedoeld.

18 Tenzij anders vermeld worden ook de rechtsvoorgangers bedoeld.

19 <register.consilium.europa.eu>.

20 Voor de andere Kamerstukken is deze identifier te construeren met 'kst-[dossiernummer zonder spatie]-volgnummer'. 'Kamerstukken II 2000-2001, 27 181, nr. 6' kan dus worden herleid tot 'kst-27181-6'. Deze identifier kan in de browser-adresbalk worden geplaatst achter <<https://zoek.officielebekendmakingen.nl>>. Daarachter moet vervolgens nog het gewenste bestandsformaat worden geplaatst. Omdat men van te voren niet kan weten welke formaten beschikbaar zijn, wordt aangeraden om hiervoor altijd '.html' te gebruiken. In dit voorbeeld wordt dus als adres geconstrueerd: <<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-27181-6.html>>. Bij bijlagen en Handelingen (inclusief Kamervragen) is de te gebruiken identifier echter niet op vergelijkbare manier uit de normale citatie af te leiden. *Vide infra*: § 4.7.1.

Uit een oogpunt van leesbaarheid en beknoptheid is het gebruik van afkortingen onvermijdelijk. In ieder geval bij ieder eerste gebruik van een afkorting wordt deze verklaard. Ter referentie zijn alle gebruikte afkortingen opgenomen in Bijlage 1. Begrippen die minder bekend zijn of voor verwarring kunnen zorgen, worden bij eerste gebruik gedefinieerd of toegelicht. Voor het al dan niet cursiveren van buitenlandse begrippen is in beginsel aangesloten bij het Groene Boekje en/of Van Dale. Enkele daarin niet voorkomende Engelse termen worden, gezien het veelvuldig gebruik binnen de domeinen waarop deze studie zich beweegt, desalniettemin als Nederlands beschouwd (zoals ‘identifier’). Engelse, Franse en Duitse termen en citaten zijn onvertaald gelaten. Andere talen zijn wel vertaald, het origineel is dan (bij termen of namen) tussen haakjes of (bij regelingen of citaten) in een voetnoot geplaatst.

Ten slotte hebben we ervan afgezien om een nadere toelichting te geven op mogelijk onbekende, niet-ambigue begrippen (waaronder namen van organisaties) indien deze met een eenvoudige zoekactie op internet kunnen worden gevonden. URL's zijn alleen vermeld als de bedoelde informatie niet direct en eenduidig kan worden achterhaald.